

Opskrift på flere Viber på markerne.

En operationel gennemgang af virkemidler, der kan forbedre forholdene for Viberne i landbrugslandet.

Denne opskrift er tiltænkt naturinteresserede landmænd, som vil vide hvilken indsats der skal til, for at få Viben tilbage på markerne. Her beskrives de biologiske forhold, der begrunder hvilken indsats, der kan føre til succes. Kort sagt et katalog over praktisk handling, som kan udføres, uden at det går ud over grundbetalingen.

Den 27. april. Viben ruger i en mark. Foto: Jørgen Dam.

Baggrund

Viben var engang sammen med Sanglærken karakterfugl i det danske bondeland. Sådan er det ikke mere. De seneste 40 års stadige strukturforandringer i landbruget, har efterladt et landskab med stadig større marker, men med stadig mindre plads til det vilde plante- og dyreliv, herunder er det i særdeleshed fuglene, der har betalt prisen med stor tilbagegang i bestandene.

Viben er siden arten indgik i Dansk Ornitologisk Forenings (DOF) punkttællingsprogram i 1976 gået tilbage med gennemsnitligt 2,3 % om året, og tilbagegangen er accelereret, idet den i de seneste 10 år gennemsnitligt årligt er gået tilbage med 3,8 %. Bestandsindekset i 2017 var således nede på blot 25 % af indekset i 1976 og den samlede Vibebestand i Danmark formodes nu at ligge et godt stykke under 20.000 par og med en profil, der forskydes i retning af en stadig lavere andel på markerne.

Da en medvirkende årsag til tilbagegangen skal findes i den landbrugsmæssige drift, vil jeg her omtale nogle af de praktiske initiativer, der umiddelbart kan sættes i værk for at hjælpe fuglen i et forsøg på at standse den triste udvikling.

Vibens biologi og krav til omgivelserne

Viben er oprindelig en steppefugl. I Danmark yngler den tilsvarende på (strand)enge og marker med kort vegetation og gerne i løse kolonier, hvor udsynet er uhindret, så den kan opdage fjender i tide og sætte et kollektivt forsvar ind. I landbrugslandet er den således især knyttet til vårbehandlede marker med sparsom vegetation i tidsrummet april/maj, hvor æglægning og rugning foregår, men den ses også yngle i vintersæd, især på tørre og bakkede partier, hvor kornet kan stå spredt. Efter klækningen føres ungerne gerne til våde lavninger, enge og græsmarker, hvor føden i form af smådyr og orme er tilgængelig og rigelig. Også her skal vegetationen helst være lav og gerne holdt nede af græssende dyr. Omkring Skt. Hans er ungerne flyvedygtige. Og fuglene samler sig i flokke, oftest nær kysten, for senere at vende tilbage til landbrugslandet, når høsten er overstået og jorden atter bliver tilgængelig på stubmarker eller marker med græssende dyr.

Skræddersyede ordninger

Skal Viben hjælpes på fode i vores landbrugsland igen, må de foranstaltninger, der kan tilbydes den være tilpasset de krav, den stiller for at slå sig ned og gennemføre ynglecycklus med succes. Samtidig må de ikke være af en sådan karakter, at landmanden 1) oplever væsentligt besvær i etablering og drift 2) mister sin grundbetaling og endelig 3) må han holdes skadesløs.

Heldigvis er der en række såkaldt faunaforbedrende foranstaltninger, der kan leve op til disse mål. Disse skal helst som udgangspunkt være så lavpraktiske og ubureaukratiske, at den naturinteresserede landmand umiddelbart kan se sig selv hjælpe det trængte markfugleliv.

Sådan hjælpes Viberne på marken. Praktisk del, især for landmanden

1. Lad **vårafgrøder** indgå i sædskiftet -gerne op ad enge.
2. **Kør udenom rederne.**
3. **Afmærk** evt. reder med svajestokke, fx 10 meter på begge sider af kørselsretningen. Herimellem findes reden og vis derefter gerne hensyn overfor reden ved senere jordbehandling, sprøjtning og gødning, herunder gylleudbringning. Ofte anlægger Viben sin rede i køresporene i fx vintersæd. En grundig, tjekkisk undersøgelse viser, at redeplyndring ikke øges ved en sådan afmærkning.
4. **Udfør jordbehandlingen om foråret**, pløjning, harvning, såning og evt. tromling **i ét hug**. Så undgås, at Viben skal lægge om flere gange. Viben kan lægge et nyt kuld, som påbegyndes 8 dage efter at første kuld gik tabt. De fire æg lægges på fem dage og rugningen påbegyndes således først ca. 2 uger efter redetabet. Ofte ses, at reden ødelægges første gang under pløjningen, og så igen 3 uger senere under tromlingen, og så kan Viben ikke klare sig. Det gælder derfor om at foretage tromlingen så hurtigt som muligt efter såning, eller helt undlade at tromle.
5. Under såningen kan etableres de såkaldte **Lærkepletter**, som sikrer bar jord over længere tid. Lærkepletter anlægges ved fx at løfte såmaskinen nogle meter og så genoptage såningen, eller ved under såningen at svinge ud et såbedsbredde over fx 5-10 meters længde. Lav gerne et antal Lærkepletter i samme markomgang eller arbejdsgang, men helst ikke i forbindelse med kørespor, da køresporene ofte benyttes af rovdyrenes færden. Respekter gerne lærkepletterne og deres omgivelser gennem hele vækstsæsonen, også når du sprøjter og gøder.

To eksempler på Lærkepletter. Til venstre har man blot løftet såmaskinen et antal meter, til højre har man svinget ud nogle meter. BEMÆRK: Ingen sprøjtespor gennem Lærkepletten – dem går ræven nemlig ad. Foto: Niels Andersen og Peter Odderskær.

Lærkepletterne anvendes af såvel Sanglærke som Vibe både til redeplacering og fouragering. For Sanglærkerne gælder det, at de herved kan få yderligere et kuld på vingerne, for Viben, at der friholdes for afgrøde/vegetation, så redeomgivelsene levner den rugende hun muligheder for at opdage fjender, og ungerne de første dage kan fouragere, førend de styrkede føres bort. Lærkepletter er et anerkendt tiltag som vildtvenlig foranstaltning. Se næste side.

Vibelavningerne opstår ofte helt af sig selv i lave partier på marken og som efter vinterendbøren stadig ved forårets jordbearbejdning står vandfyldte eller for fugtige til at køre på. Undlad dræning og hold dem udenfor forårets normale drift, lad derfor være med at efterså. Så undgå også bøvlet med flere arbejdsgange. Efter høst og ved efterårets jordbehandling kan de indgå normalt, da fugtigheden oftest vil være overstået.

En vibelavning er en fugtig eller våd lavning på marken, gerne med vandsamlinger først på året.

Vibelavninger er yderst vigtige for opfostringen af unger, som finder dem lette at færdes i samtidig med at fødeemner er let tilgængelige på grund af den bløde jordbund (fx regnorme, som er meget næringsholdig ungeføde). **Kombination mellem Lærkepletter og Vibelavninger er af største vigtighed**, da de kompletterer hinanden og kan give en synergieffekt.

6. Sørg for, at der er god **kommunikation mellem driftsleder og traktorfører** – og omvendt.

Sådan hjælpes Viberne på marken. Bureaukratisk del, især for konsulenten

Her kommer en mere formel og bureaukratisk opstilling over initiativer, der kan hjælpe Viberne ud af den nødlidende situation, de befinder sig i. Her vil der ofte være brug for konsulentbistand.

10 er tallet! Holder man sig indenfor 10 % af markarealet, etablerer man de såkaldte vildtstriber på under 10 m bredde og med mindst 10 m imellem, så kommer man ikke i klemme i EU's tilskudsregler, den såkaldte Grundbetaling.

Det er grundbetalingsbekendtgørelsen [BEK nr 344 af 02/04/2019](#) og herunder de "Vildt- og bivenlige tiltag", der refereres til. I § 24 hedder det således:

§ 24. På arealer i omdrift kan der hele året etableres vildt- og bivenlige tiltag i form af insektvolde, vildtstriber, barjordsstriber og lærkepletter.

Stk. 2. Et eller flere sammenhængende tiltag i henhold til stk. 1 må højst have en bredde på 10 meter.

Stk. 3. Der skal være en afstand på mindst 10 meter imellem tiltag, jf. stk. 1.

Stk. 4. Tiltag omfattet af stk. 1 må højst udgøre 10 procent af markens samlede areal.

Stk. 5. Tiltag efter stk. 1 skal holdes fri for tilgroning med vedplanter.

Stk. 6. Tiltag omfattet af stk. 1 må på braklagte arealer ikke etableres med majs i renbestand eller kornafgrøder i renbestand.

Stk. 7. På barjordsstriber, jf. stk. 1, kan plantedækket undlades i en bredde på højst 3 meter rundt om hver enkelt mark. Dette areal kan ved mekanisk bearbejdning holdes plantefrit hele året. Plantedække kan dog ikke undlades på arealer, der ligger nærmere end 5 meter fra søer, åbne vandløb, kystlinjer samt beskyttede fortidsminder, fx gravhøje, der er beskyttet i medfør af museumsloven.

Stk. 8. Barjordsstriber kan dog etableres et vilkårligt sted på omdriftsmarken, når barjordsstriben ligger parallelt op ad en insektvold eller en vildtstribe efter stk. 1.

De vildt- og bivenlige tiltage, der nævnes i §24 må altså – uden fradrag i grundbetalingen og uden forudgående indtegnning på Internet Markkort eller anmeldelse med særskilt afgrødekode - udgøre op til 10 % af marken, være op til 10 meter brede (barjordsstriber isoleret set dog kun 3 meter og kun langs skel eller vildtstriber m.v.) og der skal være mindst 10 meter mellem striberne, hvis der er flere på samme mark. Reglerne er uddybet i '[Vejledning om grundbetaling, 2019](#)' p. 42 ff og i det tilhørende faktaark om '[Vildt- og bivenlige tiltag](#)' hvoraf det bl.a. fremgår, at den enkelte Lærkeplet max må være 100 m², ligesom der gælder særlige regler for arealer med miljøtilsagn og økologitilsagn samt for braklagte arealer. Vildt- og bivenlige tiltag har ingen kvælstofnorm, og markens N-kvote skal derfor korrigeres, svarende til tiltagenes procentvis andel af marken. Det gøres ved at angive størrelsen af tiltagene i markplanen – så reduceres N-kvoten automatisk.

'Vibe-lavninger' er ikke optaget som et defineret vildt- og bivenligt tiltag i bekendtgørelsen, men lærkepletter kan fint gøre det ud for også en 'vibeplet', blot skal man huske at angive den som en 'lærkeplet'. Hvad angår våde pletter i afgrøder og forholdet til grundbetaling, sonderer SEGES mellem pletter i marker, hvor der er foretaget en landbrugsaktivitet i det indeværende år (altså vårsåede afgrøder) og pletter i vinterafgrøder:

Våde pletter i marker, hvor der er foretaget en landbrugsaktivitet i form af jordbearbejdning/tilsåning indenfor det indeværende kalenderår:

- (1) Arealer under bagatelgrænsen på 100 m² er støtteberettiget
- (2) Arealer over 100 m² er støtteberettiget under følgende betingelser:
- (3) Arealet må ikke være permanent vandlidende. Om et areal er permanent vandlidende vil være en konkret vurdering i hver enkelt kontrolsituation, f.eks. om arealet ofte bliver oversvømmet.
- (4) Det skal i en kontrolsituation kunne konstateres, at der er foretaget en landbrugsaktivitet indenfor det indeværende kalenderår, det vil sige der f.eks. skal være tegn på, at der er foretaget en jordbearbejdning/tilsåning af arealet i løbet af foråret.
- (5) Hvis arealet er støtteberettiget til Grundbetaling vil delarealet i en kontrolsituation blive omdøbt til "bar jord, og vil indgå i afgrødekategorien "brak" i forhold til det grønne krav om flere afgrøder. Arealer der omdøbes til "bar jord" er ikke omfattet af krydsoverensstemmelseskrav 1.33 Etablering og bevarelse af plantedække på braklagte landbrugsarealer.

Våde pletter i marker, hvor der ikke er foretaget en landbrugsaktivitet

- (1) Arealer under bagatelgrænsen på 100 m² er støtteberettiget
- (2) Arealer over 100 m² er ikke støtteberettiget til grundbetaling. Våde pletter kan heller ikke godkendes som et vildt- og bivenligt tiltag.

Våde pletter uden plantedække bør ikke anmeldes som brak/MFO-brak, da det vil medføre overtrædelse af krydsoverensstemmelseskrav 1.33 Etablering og bevarelse af plantedække på braklagte landbrugsarealer. Dette KO-krav omfatter alle arealer anmeldt som brak/MFO-brak i Fællesskemaet.

Vær også opmærksom på, at våde pletter, ligesom vildt- og bivenlige tiltag, ikke har en kvælstofnorm.

Information

Der forestår et arbejde for konsulenterne at informere om disse muligheder for at forbedre forholdene for det naturlige dyreliv ude på markerne, herunder Viberne. Det fremgår da også af 'Det danske Landdistriktsprogram 2014-2020' (p. 42), at: "*Erfaringen viser, at der kun i begrænset omfang rådgives om støtteordningerne for forvaltning af lavproduktive, ekstensive arealer igennem konsulentnetværket.*" Og videre, at: "*NaturErhvervstyrelsen vil derfor som supplement afsætte 0,5 mio. DKR i 2015 til rådgivning om støtteordningerne for naturpleje og tilknyttet viden om naturpleje, biodiversitet og dyr. Indsatsen finansieres under programmets midler til Teknisk Bistand og kan forlænges, hvis der vurderes at være behov herfor*".

Programmet har været videreført, idet der afholdes årlige introduktionskurser for konsulenter og landbrugere til støtteordningerne.

Svendborgmodellen kan bredes ud.

I 2014 lykkedes det i Svendborg at få en model, der kan sikre Vibelavninger. Der blev sat en beløbsramme på op til 5.000 kr. Ikke meget, men en begyndelse, der måske nu kunne række længere med det beløb på 0,5 mio. kr., som NaturErhvervsstyrelsen (nu: Landbrugsstyrelsen), som nævnt ovenfor, har afsat til information.

Svendborgmodellen går i sin enkelthed ud på, at landmanden af de kommunale midler til naturindsatsen **ved udlægning af Lærkepletter og Vibelavninger tilbydes konsulentbistand og kompensation for manglende dækningsbidrag**. Sådan hedder det i aftalen fra 10. februar 2014:

Svendborg Kommune kan bidrage til betaling af en planteavlskonsulent, så gødningsregnskabet passer, og så ejeren får en planteavlskonsulents garanti for, at han ikke bliver trukket i nogen form for støtte i forbindelse med udlægning af lærkepletter, vibelavning og lignende. Vi aftalte også, at Svendborg Kommune vil se venligt på et ønske om kompensation i forhold til tabt afgrødeindtægt.

For at Svendborg Kommune vil give en kompensation samt bidrage med betaling af en planteavlskonsulent, så skal omkostningerne være indenfor en økonomisk forsvarlig ramme på ikke over ca. 5000 kr. Vores endelige tilsagn om støtte vil afhænge af om vi vurderer, at udgiften står mål med de tiltag, der planlægges gennemført på arealerne.

På mødet omtalte vi også, at Svendborg Kommune vil følge op på, at forpagtningsaftaler screenes for naturhensyn ved nyforhandling.”

Denne sidste passus er medtaget, fordi det var den del af oplægget, at kommunalt ejet landbrugsjord fremover skulle have indskrevet i forpagtningsaftalerne, at de ovennævnte ”Natur og vildtvenlige tiltag i landbruget – udførelse og effekt” kunne implementeres på ”offentlig” jord og dermed bidrage til at opfylde de fremtidige krav om at stoppe tabet af biodiversitet i 2020.

Der er potentiale i denne aftale til at den kunne bredes ud til andre kommuner og derigennem blive landsdækkende.

Niels Andersen, DOF’s repræsentant i Svendborg